

AFRİKA'DA İKTİSADİ GELİŞMENİN SOSYAL PROBLEMLERİ

Prof. Dr. Otto NEULOH

Saarbrücken Üniversitesi, Tecrübi Sosyoloji Enstitüsü.

Sosyal Siyasal Konferansları çerçevesi içinde dâvet edilmiş olduğumuz bu üçüncü konferansımızın mevzuunu Doğu Afrika'nın iktisadî gelişmesinin sosyal problemleri teşkil etmektedir. Ancak konferansa başlamadan evvel mevzuun çerçevesini tesbit etmemiz ilmi bakımdan doğru olacaktır:

1) Bölgevi olarak konferansın mevzuu, sadece Doğu Afrika ile alakalıdır ve dolayısıyla de hiç bir şekilde Batı Afrika ile Arap memleketlerine teşmil edilemez.

2) Kenya, Uganda ve Tansania (eski Tanganika) yı içine alan Doğu Afrika'dan bahsederken sadece Kenya ve Uganda'yı ele alacağız. Bu tahdidin sebebini Doğu Afrika sanayiinin hemen % 90 nının bu iki memlekette kesafet kesbetmiş bulunması teşkil etmektedir. Sanayiden bahsetmekle de Doğu Afrika seyahatimizin sebebine gelmiş bulunmaktayız.

3) Bu seyahatin sebebini, sanayileşmenin Doğu Afrika halkının yaşayış ve düşünüş alışkanlıkları üzerindeki tesirini tesbit etmeye matuf bir araştırma teşkil etmekte idi. Son dört haftalık seyahatimiz bu araştırma için lüzumlu hazırlanma devresi olarak iki taraflı enformatif bir mahiyeti haizdi. Bir taraftan gayemiz Doğu Afrika'daki şartları ve problemleri tesbit etmek, diğer taraftan da Doğu Afrika memleketleri hükümetlerinin, işçi ve işveren teşekküllerinin, Kenya'nın hükümet merkezi Nairobi Üniversitesi ile Uganda'nın hükümet merkezi Kampala Üniversitesinin alakalı makam ve şahıslarına malûmat vermektir. Bu gayeye erişmek, yani adı geçen memleketlerin sosyal problemlerini tesbit etmek ve aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz teşekküllerin muvafakatlerini almak için dört haftalık seyahatimizde yirmi tanesi sınaî işletmelerde olmak üzere 70 i

mütecaviz mülâkat yapmamız icab etti, ve araştırmaya karşı gösterilen alâka hayret edilecek derecede büyük oldu. Her ne kadar Doğu Afrika'da çok sayıda mevcut olan sosyal problemler bilinmekte iseler de, henüz bugüne kadar bu memlekette böyle araştırmaların tanınmaması ve dolayısıyla de sosyal problemlerin derinliğine araştırılması zarureti, bahsettiğimiz alâkamızın gösterilmesinde başlıca sebebi teşkil etmiştir.

4) Halen Saarbrücken'deki Tecrübî Sosyoloji Enstitümüzde bu senenin Ocak ayından beri üç Alman ve üç Doğu Afrikalı meslektaştan müteşekkil bir araştırıcı gurubunu yetiştirmekteyiz. Guruba dahil Afrikalı meslekdaşlar, Saarbrücken Üniversitesinde son sınıf talebesidirler ve adı geçen memleketlerin lisanı olan Swahiliyi konuşmaktadırlar.

Mülâkatların tercümanlar vasıtasıyla yapılması, ilmi bakımdan doğru olmadığı için lisan bilgisi araştırmada büyük bir rol oynamaktadır. Ayrıca bu üç Doğu Afrikalı meslekdaş enstitümüzde vermiş oldukları konferanslarla Alman meslekdaşlarımıza vatanlarının coğrafi siyasî, iktisadî ve sosyal durumlarını ve problemlerini anlatmışlardır.

Bu araştırıcı gurubu, altı aylık yetiştirme devresinden sonra Temmuz ayı başında sahra çalışmalarına başlamak üzere Doğu Afrikaya intikal edecektir. Gurubun vazifesi, Afrika halkının aşağıdaki üç zümresiyle evvelce hazırlamış olduğumuz plâna göre mülâkat yapmaktır:

a — Kenyada Nairobi ve Mombasa şehirleriyle Uganda'da Kampala ve Jinja şehirlerinde seçmiş olduğumuz 20 işletmedeki sanayi işçileri. Bu sanayi işçileriyle yapılacak mülâkatların lisan problemi dolayısıyla Doğu Afrikalı meslekdaşlarımız tarafından yapılması zarureti vardır.

b — İşletme yöneticileri, yani yüksek seviyedeki sevk ve idarecilerinden, usta başına kadar olanlar. Bu şahısların çoğu İngilizce konuştuklarından yapılacak mülâkatlar Alman meslekdaşlarımızca yürütülecektir.

c — İşçi ve işveren temsilcileri, sosyal meselelerin plânlanmasından mesul kooperatif idarecileri ve bazı hükûmet makamlarının başında bulunanlar. Bu şahıslar da İngilizce lisanına vakıf olduklarından yapılacak mülâkatlar Alman meslekdaşlarımız tarafından yürütülecektir. Araştırmaya ayrıca işletme harici bir çok sosyal ve sos-

yolojik problemlerin tetkik edileceği "vak'a araştırmaları" (Case studies) da dahildir. Bu «Vak'a araştırmaları» ile aileler, kabileler ve köyler araştırılacaktır. Araştırma bir Alman vakfı tarafından finanse edilmektedir.

Doğu Afrikanın iktisadî gelişmesinin sosyal problemleri hakkında söyleyeceklerimizi üç kısma ayırmış bulunmaktayız:

- I — Doğu Afrika hakkında bazı coğrafi ve istatistiki malûmat,
- II — Doğu Afrikanın tarihi ve bugünkü durumu,
- III — Doğu Afrikanın sosyal bünyesi ve sosyal problemleri,

— I —

1.— *Doğu Afrikanın Coğrafi Durumu :*

Araştırmamızın yapılacağı saha Victorya Gölü çevresidir. Bu göl 69,000 kilometre karelik sathıyla dünyanın en büyük gölüdür. Araştırmanın yapılacağı Kenya ve Uganda memleketlerinin yüz ölçümünü takriben Türkiyenin yüz ölçümüne eşittir. Tansania ise tek başına Türkiyeden daha da büyüktür. Kenya ve Uganda'nın nüfusu 15 milyondur ve bu nüfusun % 70'i Victorya gölü etrafında Nairobi ile Kampala arasında ikamet etmektedir. Nüfusun kesif olduğu ikinci bölge de Hint Okyanusu kıyısında Doğu Afrikanın en büyük limanı olan Mombasa ve civarındaki sanayi bölgesidir. İklim şartları bakımından Victorya gölü çevresiyle deniz kıyısı arasında büyük farklar mevcuttur. Her iki memleketin de ekvatorun üzerinde bulunmalarına rağmen Nairobi ve Kampala şehirleri irtifaları dolayısıyla (1500 ilâ 2000 metre) tropikal iklime sahip değildirler. Deniz kıyısı ise ortalama 30-40 derece hararetili nemli ve sıcak tropikal iklimi dolayısıyla Avrupalı için ancak kısa müddet tahammül edilebilir bir bölgedir. Arazi yapısı bakımından Kenya ve Uganda da Klımanjaro (6000 metreden yüksek) ve Mount Kenya (4000 metreden yüksek) dağlarının yanında kuzeyde ve doğuda stepler ve çöller uzanmaktadır.

Bu iki memleketin komşularını batıda şu anda pek tehlikeli bir yer olan Kongo, kuzeyde Habeşistan ve Sudan, doğuda Hint Okyanusu güneyde de büyük çölleri ve Serengeti gibi geniş vahşi hayvan parklarıyla Tansania teşkil etmektedir.

2.— *N ü f u s :*

Kenya ve Ugandanın 15 milyonluk nüfusunun 14,5 milyonunu

Afrikalılar, 300 binini Asyalılar, (umumiyetle Hindistan ve Pakistanalılar) 100 binini Avrupalılar ve 50 binini Araplar teşkil eder. Geriye kalanlar diğer memleketlerden gelmişlerdir. Bu duruma göre ortalama olarak her 30 Afrikalıya bir yabancı düşmektedir. Afrikalılar takriben 70 kabileye (Tribes) ayrılırlar. Bu kabilelerin içinde en büyükleri 1,7 milyonluk bir nüfusla Kikuyu'lar ve 1,2 milyonluk nüfusla Luos'lardır. Afrikadaki sanayi işçilerinin çoğunluğu bu iki kabile mensubudurlar ve yaşadıkları yerler, Kikuyu'lar Nairobi civarında, Luoslar Victorya gölü civarında olmasına rağmen, bütün sanayi kollarına dağılmışlardır. Bu iki kabileden başka Vakamba ve Abaluhya'lar da sayı bakımından mühim rol oynamaktadırlar. Böyle yerleşmiş kabileler yanında Doğu Afrikada sayıları az olmasına rağmen geniş sahalarda yaşayan daha bir sürü kabile mevcuttur. Meselâ Masai'ler (160,000) sığır sürüleriyle Nairobi'nin güneyinden Tansania'nın içerlerine kadar uzanan geniş sahaya yayılmışlardır.

2 Yaşına kadar olan çocuklarda ölüm nisbeti % 50 olmasına rağmen nüfus % 3 nisbetinde artmaktadır ve nüfusun % 50 den fazlasını 13 yaşından küçükler teşkil eder. Ortalama hayat müddeti, bölgeler arasındaki irtifa farklarına göre 36-48 yaş arasında değişmektedir. Önümüzdeki 10 sene içinde bu iki memleketin nüfusu iki misli artarak 30 milyonu bulacaktır. Bir taraftan çocuk ölümleri gittikçe azalmakta, diğer taraftan yükselen hayat seviyesiyle birlikte poligami de genişlemektedir. Afrikalı için sahip olduğu karılarının adedi bir mevki ifade etmektedir, ve her kadın için ödenen 50-100 sığır başlık büyük bir yük olmaktadır.

— II —

1.— Doğu Afrikanın Tarihi :

Çeşitli sebeplerden dolayı Doğu Afrikanın dünya tarihinden de bahsetmek mümkün olabilir. Şöyle ki:

a) Köleliğin menşei memleketi olarak : xvi. asırdan itibaren Araplar Doğu Afrikayı zaptettikten sonra milyonlarca köleyi bütün dünyaya ve bilhassa Kuzey Amerika'ya satmışlardır. Bugün Kuzey Amerika'da ve dünyanın başka memleketlerindeki ırk problemi bu köle ticaretinin bir neticesidir.

b) Avrupa ve Hindistanın eski müstemleke bölgesi olarak: Doğu Afrikada müstemlekelere sahip memleketler. İngiltere ve Almanya, 1880 senesinden itibaren köle ticaretini yasak etmiş olma-

rına rağmen, müstemlekecilik bugün antikoloniyalizmin bütün dünyada ehemmiyet kazanmasının başlıca sebebinin teşkil eder. Her ne kadar müstemlekecilik Afrika halkı arasında geniş çapta cebren bir sulh yaratmışsa da, Afrika halkının hemen bütün haklarını elinden almıştır. Müstemlekecilik devrinde Afrikalılar toprak sahibi olamazlardı, yüksek vergi ve haraç vermek mecburiyetinde idiler, eğitim ve kültür müesseselerine giremezlerdi. Meselâ, Nairobideki Avrupalı mahallelerinde Afrikalıların oturmaları yasaktı.

c) 1930 - 1962 senelerinden beri yeni bağımsız devletler olarak: Afrika devletlerinin bağımsızlığı UNO dahilinde Doğu ile Batı arasında bir üçüncü blok yaratmıştır. Bu dünyanın istikbali bakımından ehemmiyeti henüz tahmin edilemeyecek bir keyfiyettir.

2.— Afrika aşağıdaki sebepler dolayısıyla bugün bir tezatlar memleketidir :

a) Afrikada mevcut ırklar arasındaki büyük farklar, din mensubiyeti bakımından da büyük farklar doğurmuştur. Afrika halkının takriben yarısı putperesttir ve her kabile kendi dinine göre toprak, mahsul ve yağmur seremonilerine ehemmiyet vermektedir. İslâm dini Araplar, Hintliler ve bilhassa Pakistanlılar (İsmaililer) vasıtasıyla Afrikaya gelmiştir ve bugünkü nüfusun takriben % 15 şini Müslümanlar, geriye kalanların % 25 şini Katolikler ve % 10 nunu da Protestanlar teşkil eder. Hıristiyan dininin nisbeti bazı bölgelerde çok yüksektir. Doğu Afrikadaki 5 Krallıktan biri olan Buganda Krallığında bu nisbet % 50 ye kadar ulaşmaktadır. Afrikalı entelektüellerin, vekil ve teşkilât idarecilerinin çoğu bilhassa beyaz papazlar tarafından idare edilen misyon mekteplerinde yetişmişlerdir. Dinî tezatların en güzel misâllerinden birini Uganda'nın baş şehri Kampala vermektedir. Bu şehrin tepelerinin hemen her birinde çeşitli dinlerin birer mabedini (bir Katolik katedrali, bir protestan kilisesi, bir büyük cami, bir hint mabedi ve Ağahanm mezhebine mensup olanlara ait bir mabet) görmek mümkündür. Çeşitli dinler sebebiyle Doğu Afrikanın eğitim sistemi de çeşitli müesseselere bölünmüştür ve her müessese ancak o dinin mensuplarına açıktır.

b) Meslekî ve iktisadî bünyede de büyük tezatlar görmek mümkündür. Sanayi Hintlilerin, ticaret ise Avrupalıların inhisarında bulunmaktadır. Doğu Afrika'da ziyaret ettiğimiz 20 sınaî işletme arasında bir aile müessesesi olan Madhvani gurubu da bulun-

maktaydı. Bu gurup 20 ayrı sınaî, ticarî ve ziraî işletmeyi kapsamaktadır ve her üç memlekete de dağılmış vaziyettedir. Kurucusu Hintli Madhvani 1959 senesinde öldükten sonra 20 bin işçi istihdam eden müessesenin idaresi 4 oğlu tarafından ele alınmıştır. Madhvani gurubunun sahip olduğu işletmeler şeker ve kahve plântajlarından şeker, bira, kâğıt, mensucat, pamuk, cam, kibrit ve çelik fabrikalarına kadar uzanmaktadır.

c) Mal ve gelir dağılımı da iktisadî ve meslekî bünyedeki dağılıma uymaktadır. Zengin ile fakir, toprak sahibi bilhassa büyük çiftçi ile Squater, avrupalı ve hintli fabrikatör ve tüccar ile bunların afrikalı işçileri arasındaki tezat tasavvur edilemeyecek kadar büyüktür. Afrikalı sanayi işçisinin ortalama aylık geliri takriben 170 şilingtir (afrika şilingi) ve bu 200 türk lirasına tekabül etmektedir. Sanayi işçisi olmayan bir işçinin aylık gelir ortalaması takriben 20-30 şiling yani 25-35 türk lirasıdır. Bu arada nazarı dikkate alınması gereken bir husus Afrikalının «geniş aile sistemi» (Extended Family System) e göre yalnız kendi ailesine değil, aynı zamanda akrabalarına da bakması mecburiyetidir. Bir Afrikalıya ücret veya maaşının artması halinde, derhal kabilesi tarafından bakım için daha fazla akraba bağlanmaktadır.

Nairobi'deki bir enstitüde çalışmakta olan Afrikalı bir asistanın bu şekilde bakmakla mükellef olduğu 37 kuzen ve kuzini mevcuttur.

— III —

1.— Sosyal Bünye :

Sosyal bünye ile alâkalı en önemli rakkamları yukarıda vermiş bulunmaktayız. Burada bizi sosyal problemlere götürecektir bazı neticeleri çıkarmamız icab edecektir.

a) İlk bünye problemi şehir ile kırsal arasındaki farktır. Sanayi ve ticaret Kenya ve Ugandada sayıları az olan şehirlerde tekâmül etmiştir. Bunun neticesinde kırsalda yaşayan Afrika halkı asgarî geçimini temin edemediği müddetçe şehire akın etme mecburiyeti doğmaktadır. Sınaî ve ticarî müesseseler şehire akın eden işçiler için "Bedspaces" evleri, yani her işçiye ancak bir yatak büyüklüğünde yer verilen evler inşa etmektedirler. Bundan gaye, şehre gelen işçilerin ailelerini de beraber getirmelerine mani olmaktadır. Ayrıca ailesini şehire getiren her işçinin işine derhal son verilmektedir. Afrika Hükûmeti bu duruma mani olmak için bir çok yeni sitelerin inşasına başlamıştır. Hükümet tarafından inşa edilen bu binalarda

karı koca ve 3 çocuktan müteşekkil bir aile için iki odalık daireler esas alınmıştır. Nairobi'deki böyle iki odalı bir dairenin aylık kirası 100 şilingtir. Ortalama ayda 170 şilinglik bir gelire Afrikalı aile iki odalı dairesini ancak başkalarını da kiracı olarak yanına almak suretiyle kullanabilmekte ve neticede iki odalı dairede bir kaç aile birden barınmaktadır.

b) Afrikalı sanayi işçisinin diğer bir sosyal yükünü de kabile-siyle olan münasebetini devam ettirme mecburiyeti teşkil etmektedir. Bu mecburiyet Afrikalı işçi için ailesini şehre getirmiş olsa da hi mevcuttur. Kabile ile olan münasebetinin kesilmesi halinde afrikalı köyündeki toprak hakkını kaybetmektedir ve böyle bir kaybın ağır iktisadî ve sosyal kötü neticeleri olmaktadır. Çünkü, Afrikada umumi bir sosyal sigorta mevcut değildir ve kabilenin ortaklaşa toprak mülkiyeti işsizlik anlarında ve ihtiyarlıkta işçi için bir sosyal emniyet teşkil etmektedir. Ayrıca atalar kültürünün bir neticesi olarak kabile geleneklerine göre afrikalı öldüğü zaman gömülmek üzere köyüne geri getirilir. Bütün bu hakları korumak maksadiyle şehirlerdeki sanayi işçiler arasında mensup oldukları kabilelere göre guruplar teşekkül etmektedir. Bu guruplar kabile ile devamlı olarak bağlantıyı muhafaza etmektedirler ve sıra ile guruptan birisi belli bir müddet için köyüne gitmektedir.

c) Kabile bağlantıları aynı zamanda çok yüksek bir işçi devrine de sebep olmaktadır. İşçi devri nisbeti 1955 yılında % 60 ve 7 sene sonra 1962 yılında % 32 yi bulmakta idi. Bazı modern işletmeler, kurmuş oldukları sosyal tesisler vasıtasıyla bu kabile bağlantılarını hafifletmeye çalışmaktadırlar.

d) Bir taraftan erkek işçilerin şehre akını, diğer taraftan da sanayide kadın işçilerin çok az çalıştırılmaları neticesinde şehirlerde erkeklerin sayısı kadınlara nazaran hayli artmaktadır. Afrikalı şehir halkı içinde bu nisbet bir beş idi ve ancak 1962 senesinde bir çok ailelerin de şehire gelmeleri neticesinde bir üçe düşmüştür. Afrikalı sanayi işçilerinin ekseriyeti hakikatte şehire geldikten sonra köydeki ailelerini getireceklerine şehirde bir ikinci kadın almakta ve neticede iki aileye birden bakmak mecburiyetinde kalmaktadırlar.

e) Bu "çok aile sistemi" neticesinde şehirlerin bünyesinde de kırdaki köylerde mevcut olan samandan mâmul evlerden müteşekkil bölgeler meydana gelmektedir. Mestlâ Nairobi'nin sanayi böl-

gesinde ve Jinja'da kırdaki köylere benzeyen yeni mahallelerin geliştiğini görmekteyiz.

2 — a) Bütün bu söylediklerimizden bir çok sosyal problemler ortaya çıkmaktadır. Afrikalı sanayi işçisi ailesi ekseriyetle asgari geçim seviyesinin sınırında hatta altında yaşamaktadır. Kırdaki kendileri temin ettikleri bir çok yiyecek maddesinden ve bilhassa ehemmiyet bakımından Avrupadaki patatesle mukayese edilebilecek olan muzdan dahi mahrumdurlar. Açlık köylere nazaran şehirde çok daha mühim bir rol oynamaktadır. Nairobi'deki büyük otellerin civarında mutfaklardan atılacak yemek artıklarım bekleyen bir çok insanı görmek mümkündür. Hırsızlık ve diğer suçların kifayetsiz ücretler ve maiyet yüzünden geniş derecede yayılması Doğu Afrika hükümetlerini sert tedbirler almak mecburiyetinde bırakmıştır.

b) Ücretlerin ödeniş şekli de ayrı bir sosyal problem olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayi işçilerinin ekseriyeti aylık ücret aldıkları için tediye gününden kısa bir süre sonra ellerinde ne kendilerini ne de ailelerini geçindirecek para kalmakta ve neticede eğer başka geçim imkânları da yoksa, bu işçiler ya işlerini terk etmeye veya kısa bir müddet için yiyecek maddeleri temin etmek maksadıyla köyllerine gitmeye mecbur kalmaktadırlar.

c) Bu gibi mecburiyetlerin afrikalı sanayi işçisinin eğitim derecesi üzerindeki tesiri gayet mühimdir. Köyde umumiyetle çocukların eğitilmesi için hususî hoca tutulurken, şehirde mektep parasını ödiyememe yüzünden çocuklar eğitimden mahrum kalmaktadırlar. Bu şekilde Afrika nüfusunun % 60 mı teşkil eden okuma yazma bilmeyenlerin sayısı şehirlerde artarken köylerde azalmaktadır. Bedava olan misyon mektepleri de umumiyetle köylerde bulunmaktadır.

3.— Afrika Sosyalizmi :

Afrikanın siyasetinde "Afrika sosyalizmi" terimi ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Afrika sosyalizminden anlaşılman mana hiçbir aile ferdinin "geniş aile sistemi" (extended family sistem) muvacehesinde diğer aile fertlerinden ayrılmamasıdır. Aile fertlerinden birinin malı ve geliri hepsine aittir. Afrika sosyalizminin bir diğer manası da bütün iktisadî ve sosyal meselelerle alâkalı olarak alınacak kararlarda son sözün daima ailenin en yaşlısına ait olmasıdır.

Ailenin en yaşlısı bir karar aldığı zaman bu karara aile fertlerinden hiçbiri karşı gelemez. Bunu bir misalle izah etmemiz doğru olacaktır. Bize anlattıklarına göre misyon mekteplerinde muallime olarak yetişmiş bir genç kıızı babası yaşlı bir adamla evlendirmeye karar vermiş ve bu maksatla kızını şehirden alarak köyüne getirmiş, ancak kızının tekrar şehire kaçmasına mani olamamış. Kızını aramak üzere tekrar şehire gelen baba bütün aramaları neticesiz kalınca kızının ders verdiği sınıfta kendini tavana asmak suretiyle intihar etmiş. İntihara sebep olarak damada verilmiş olan sözün tutulmaması gösterilmektedir.

Bu aile sistemi aynen siyasî hayata da intikal etmiştir. Siyasî hayatta kuvvetli partinin aldığı kararlara uyulmak mecburiyeti vardır. Nitekim Kenya'da bir tek partinin kurulması uzun tartışmalardan sonra en kuvvetli partinin lideri olan Kenyatta'nın aldığı bir kararla mümkün olabilmektedir.

Kooperatifçilik de Afrika sosyalizminde ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Doğu Afrika'da kooperatifçilik başlangıçta sadece küçük çiftçilerin tarım-satış kooperatifleri şeklinde başlamış ve daha sonraları büyük ehemmiyet kazanarak tekâmül etmiştir. Bugün Doğu Afrika'da 100 bini müteceviz üyeye sahip 2 bin kooperatif mevcuttur ve Doğu Afrika memleketlerinin ihracatlarının 1/3 ü bu kooperatifler tarafından yapılmaktadır. Kooperatiflerin bir eğitici fonksiyonları da mevcuttur. Bu fonksiyon Afrikalı çiftçiler arasında kazanç fikrinin yerleşmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu suretle Doğu Afrikalının hem bilgisi artmakta, hem birlik şuuru gelişmekte ve hem de hayat standardı yükselmektedir.

Yakın zamandanberi kooperatifçilik fikri ticarete el sanatlarında ve sanayide de gelişmiştir. El sanatları sahasında bugün Doğu Afrika'da sınaî işletmeleri aratmayacak verimlilikte kooperatifler mevcuttur. Sınaî malların kooperatiflerce istihsal edilip satıldıkları sahalarda bilhassa ziraat mahsulleriyle alâkalı, kahve, kenevir, pamuk ve süt gibi sahalardır, Kooperatifçilik fikri Afrikanın istikbaldeki iktisadî ve sosyal tekâmülün bir yapıcı unsuru olarak gözükmektedir.

Doğu Afrika bugün ziraatten sanayie geçiş halindedir, ve Doğu Afrika gelişmekte olan her memleketin böyle bir geçit devresinde karşılaştığı bütün güçlüklerle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu güçlüklerden maada Doğu Afrika için «kabile cemiyeti» (Tribal society)

ile alâkalı başka sosyal problemler de mevcuttur. Bu şartlar altında sosyal siyasetçi ile sosyoloğun karşısında bulunduğu mesele «kabile cemiyeti» nin sanayi cemiyeti ile koordine edilip edilemeyeceği meselesidir.

Tercüme : *Teoman Arsay*